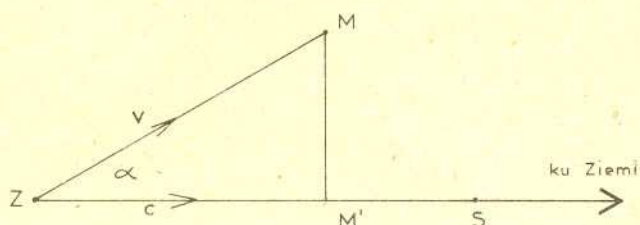

Prędkości ponadświetlne

Prędkości ponadświetlne są zakazane przez całą współczesną fizykę. Nie przeszkadza to jednak, że są obserwowane.

Wyobraźmy sobie mianowicie (rysunek), że ze źródła Z (np. z centrum kwazara) wystrzelony zostaje z dużą prędkością v obłok świecącej materii w kierunku tworzącym kąt α z promieniem widzenia.

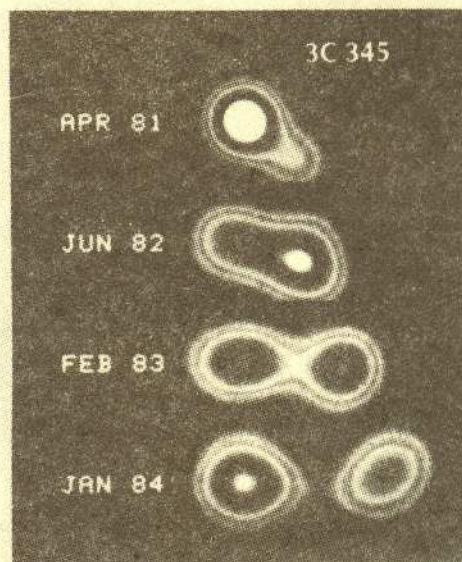

Sygnal świetlny albo radiowy, towarzyszący temu wystrzeleniu, porusza się ku Ziemi, oczywiście, z prędkością $c = 300\,000$ km/s. Po czasie t czoło sygnału osiąga punkt S , obłok zaś punkt M . Teraz jakikolwiek sygnał wysłany z M ku Ziemi znajdzie się w tyle za pierwszym sygnałem o $M'S$, czyli będzie spóźniony o $M'S/c$. Obserwator na odległej Ziemi odniesie więc wrażenie, że obłok przebył drogę $M'M$ w czasie $M'S/c$. Ta obserwowana prędkość obłoku wyniesie zatem

$$V = \frac{vt \sin \alpha}{(ct - vt \cos \alpha)/c} = c \frac{\sin \alpha}{\frac{c}{v} - \cos \alpha}$$

Łatwo zauważyć, że na wiele sposobów można tak dobrać α i v (oczywiście $v < c$), że ostatni ułamek będzie dowolnie większy od 1. Np. dla $v = 0,9c$ i $\alpha = 20^\circ$ dostajemy $V = 2c$. Widzimy więc, że – krótko mówiąc – prędkości ponadświetlne są zjawiskiem tylko pozornym. Całe szczęście! Mamy liczne dowody na to, że w kwazarach zachodzą niezwykle burzliwe procesy, w wyniku których wyrzucanie materii z prędkościami przyświatelnymi jest na porządku dziennym.

Niemniej jednak zaobserwowanie bezpośrednio tego zjawiska nie jest proste. Przemieszczanie się obłoków w kwazarach nawet z prędkościami „nadświetlnymi”, oglądane z bardzo daleka, zostanie zauważone dopiero po odpowiednio długim czasie albo trzeba dysponować techniką umożliwiającą uzyskanie obrazu kwazara z ogromną rozdzielczością. W praktyce idzie się na kompromis: maksymalną rozdzielczość zapewnia radioastronomia (wykorzystanie radiointerferometrów), by dostrzec zaś zmiany obrazu kwazara, trzeba i tak odczekać lata. Na zdjęciu mamy przykład takiego zjawiska.

Widzimy tu cztery obrazy radiowe kwazara 3C345 na fali 14 cm, pochodzące z kwietnia 1981, czerwca 1982, lutego 1983 i stycznia 1984. Obłok prawy oddalił się od lewego (centrum kwazara) w ciągu trzech lat o $0,00086''$, co w rzucie na sferę niebieską, przy znanej odległości kwazara od Ziemi, stanowi 23 lata świetlne! Wynik jest imponujący; szkoda, że nie da się stąd wyznaczyć osobno α i osobno v .

Małą Deltę przygotował Tomasz KWAST